

Brydninger mellem fagornitologer og feltornitologer: fra borgerskab til hitjægere

MICHAEL BORCH GRELL og NIELS OTTO PREUSS

Overalt i Europa var ornitologi for 100 år siden meget tæt forbundet med indsamling af æg eller døde fugle. Næsten alle ornitologer havde en større eller mindre samling (se f.eks. Meltofte 2006). Egentlig svarende til, at ornitologer i dag samler på notater om de fugle, de har set. Gennem årene blev samlerne i stigende grad anset for en trussel mod fuglene og deres adfærd anset for moralsk forkastelig. Efterhånden gik også fredningslovgivningen dem mere og mere imod. De klassiske samlere aftog af den grund markant i antal for til sidst næsten helt at forsvinde.

I det danske naturvidenskabelige miljø omkring år 1900 var der ingen prominente lederskikkelser, der kunne tegne ornitologien. Den der kom nærmest var vel Herluf Winge (1857-1923), der gennem en årrække udgav såvel årlige rapporter om fyrfaldne fugle som populærvidenskabelige arbejder om fugle. Han var ansat som viceinspektør ved Universitetets Zoologiske Museum i København. Ornitologi var fugle som hobby og (felt)ornitologien var en "uskyldig og elskværdig" fritidsbeskæftigelse (Salomonsen 1956).

Derfor startede DOF som en forening af amatører. De, der tegnede foreningen, var ganske vist i al væsentlighed akademikere eller fra den øvre middelklasse, men der var kun få faguddannede naturvidenskabsfolk i kredsen. Der var således kun to uddannede zoologer blandt de 129, der i 1906 tegnede sig som foreningens stiftere (Salomonsen 1956). Men fælles for dem alle var, at de havde kærligheden til og interessen for fuglene som deres lidenskab.

Selvstudium uden kikkert

Det at interessere sig for fugle i naturen krævede – og kræver jo stadig – at man havde tid til det, og at man kunne finde ud af, hvad de enkelte arter hed. Tid til andet end sit arbejde havde jo de færreste, og vejledning i hvad fuglene hed var ikke let at finde i århundredets første årtier. Frem til ca 1950 var det reelt kun selvstudier eller hjælp fra en mere erfarne ornitolog, der kunne uddanne en fugleinteresseret. Det var småt med dansk fuglelitteratur (se kapitlet side 294), så ofte måtte man nøjes med den inspiration, læsning af tidsskriftsartikler kun-

ne give. Hertil kom, at det jo langtfra var alle, der kunne læse fremmedsprog. Muligheden for at op-søge interessante lokaliteter blev ganske vist stærkt forøget med årene, men det var først efter Anden Verdenskrig at biler og motorcykler efterhånden blev almindeligt udbredt. Ja, formodentlig var det knallerten, der for alvor satte feltornitologerne i stand til at komme rundt. Indtil da var næsten alle henvist til cykel, bus eller tog. En kikkert blev for de fleste først økonomisk mulig efter verdenskrigen. En god 8×30 prismekikkert kostede således så sent som i 1948 en arbejdsmands månedsløn! Først omkring 1955 begyndte billigere japanske kikkerters at dukke op på markedet.

Vi skal frem til 1950'erne før DOFs medlemstal steg til over 1000. Da omkring halvdelen boede i Storkøbenhavn, var der i provinsen ofte langt til nærmeste lidelsesfælle. Alligevel lykkedes det mange at opnå et betydeligt artskendskab.

Af fagornitologer, dvs. personer, der havde fået en universitetsuddannelse med speciale i ornitologi, var der frem til Anden Verdenskrig yderst få: Herluf Winge, Richard Hørring, Finn Salomonsen, Hans Johansen, Knud Paludan, Bernt Løppenthin og Holger Poulsen. De fleste skrev flittigt, men påvirkede kun i ringe grad samtidens amatører.

Derimod indsamlede Hans Chr. C. Mortensen og senere Peter Skovgaard – der begge var amatører – oplysninger om de danske fugles forekomst i forbindelse med deres ringmærkningsvirksomhed og førte en livlig og entusiastisk korrespondance med deres medarbejdere, dels for at give dem opgaver og dels for at forklare dem, hvordan opgaverne skulle løses. Selv om Mortensen var lærer, var Skovgaard langt den mest udfarende.

Feltbestemmelsen udvikler sig

Der var fra DOFs side ikke fuld accept af den videnskabelig lødighed i de artikler, der blev trykt i f.eks. *Danske Fugle* (se kapitlet side 188). Hvorvidt der lå realiteter eller jalousi bag, er ikke let at se i dag, men der var dog et par håndgribelige sager, som i kombination med andet medførte en skærpet holdning til "ukendte" forfatters artikler.

I forbindelse med et dagblads fotokonkurrence optog et par unge mennesker et billede af en Tur-

Fig. 1. Hvad er det for et æg? Holger Poulsen var med i den "rebelske" gruppe yngre medlemmer, der tog initiativ til DOFs første studielejre for unge i 1950'erne. Foto: E. Adelholt.

teldue på rede. Konservator Harry Madsen på Zoologisk Museum opdagede, at det drejede sig om en udstoppet fugl, og at ynglefundet følgerig var et falsum. De samme personer havde i øvrigt tidligere publiceret fiktive iagttagelser af ynglefund af Rødtoppet Fuglekonge (Moesgaard 1928, Løpenthin 1967).

At DOFTs redaktion derefter skærpede betingelserne for at sikre sig, at kun troværdige iagttagelser blev trykt, er forståeligt nok, om end det undertiden blev betragtet som uacceptabel censur.

Da C.J. Wittrup-Jensen som en ukendt ung mand havde indsendt et manuskript om fuglelivet omkring Vormark Mølle på Østfyn, og i forbindelse hermed havde en fyldig tabel med oplysninger

om hvor mange dage pr måned, han havde hørt de enkelte sangfugle, blev han kaldt til samtale i København, idet det jo var ganske uforståeligt, at en ukendt ung mand skulle kunne kende landets fuglestemmer. Ergo: Wittrup blev tilsagt at mødes med konservator Harry Madsen i Lyngby. De to herrer gik en tur, hvorunder Wittrup overraskede Harry Madsen ved at kunne genkende alle de forskellige fuglestemmer, de stødte på. Turen endte hos Madsens chef, R. Hørring, der blev orienteret om eksaminationens resultat. Derefter blev det besluttet at trykke Wittrups artikel (Wittrup-Jensen 1937). Wittrup var ganske vist blevet medlem af DOF i 1925, men han var jo "bare" landbrugsmedhjælper og som sagt ukendt på bjerget.

Beviser med bøssen

Et andet udslag af redaktørens – og bestyrelsens – påpasselighed i forbindelse med offentliggørelse af iagttagelser finder vi i forbindelse med iagttagelsen af Rødstrubede Pibere på Amager i slutningen af 1940'erne. I 1946 blev arten optaget som tvivlsom i foreningens fortegnelse over danske fugle, men i 1956 blev det ændret til "Fåtalig på gennemrejse" (Løppenthin 1946, 1956). Forklaringen på denne ændring er følgende: feltornitologerne Børge Palm, Th. Frølich og Erik Hansen m.fl. havde set og hørt den Rødstrubede Piber flere gange på Amager, en art hvis stemme de kendte godt fra Falsterbo. På Zoologisk Museum troede man ikke rigtig på det, men tillod at konservator Erik Petersen sammen med Børge Palm gik ud på Amager Fælle, hvor Palm skulle udpege fuglen for Erik Petersen, der som en meget habil skytte så skulle nedlægge kræet. Efter et par forgæves udflugter lykkedes det, men da den første fugl blev nedlagt, påstod Palm, at det var den forkerte, og de konstaterede da også, at det var en Engpiber. Senere fik de dog nedlagt to Rødstrubede Pibere, hvorefter al tvivl forsvandt. I de følgende år blev arten iagttaget ved Blåvand og fik borgerret i Danmark. Siden har den jo også vist sig at være regelmæssig om end fåtalig her i landet (Olsen 1992).

Denne forsigtighed hos DOFTs redaktører kom mange år senere til udtryk i etableringen af Sjældenhedsudvalget i 1963, et udvalg, der havde til opgave at granske rapporter om sjældnere iagttagelser, der ønskedes publiceret i tidsskriftet. Også dette udvalg blev ofte betragtet som en urimelig censur, idet nogle medlemmer opfattede udvalgets afgørelser som et spørgsmål om indsenderens troværdighed og ikke som redaktørens sikkerhedsnet (se kapitlet side 226).

På et tidspunkt blev der indsendt en meget kortfattet meddelelse om iagttagelsen af en Sort Stork. Meddelelsen blev ikke godkendt til publicering til trods for, at flere af Sjældenhedsudvalgets medlemmer selv havde set fuglen samme sted og samme dag. Fuglen var nemlig kun beskrevet som "let genkendelig med sine sorte og hvide tegninger samt røde ben og næb", en beskrivelse der jo også passer på Strandskade og Hvid Stork! Iagttagelsen blev dog alligevel publiceret, da der forelå andre og fyldigere beskrivelser af fuglen.

De første brede faunistiske undersøgelser

I 1945 ledede den senere dr.phil. Holger Poulsen (Fig. 1) en studiekreds om "feltornitologiske ken-

detegn især beregnet for begyndere." Det er vist det første konkrete tilfælde af, at fagornitologer har påtaget sig at undervise amatører.

Flere tilløb er i tidens løb taget til et praktisk samarbejde mellem forskere og feltornitologer i forsøg på at registrere og kortlægge Danmarks fugleliv. Ikke alle har været lige vellykkede, men de har hver på deres måde bidraget til en livlig kontakt og dermed også udbredelse af viden om bl.a. diverse optællingsmetoder.

I 1926 startede en kreds af forskere omkring Københavns Universitet "Dansk Zootopografisk Undersøgelse" under ledelse af Poul Jespersen og Å. Vedel Tåning (Jespersen 1937, 1939). Mange af DOFTs medlemmer var aktive og ofte særdeles stolte af at have til opgave at indrapportere iagttagelser. Ledelsen og økonomien var dog ikke i orden, så det var begrænset, hvad disse undersøgelser førte til, selv om der efterhånden blev publiceret ca 40 artikler i DOFT (se kapitlerne side 109 og 197).

I 1962 iværksattes med støtte fra Carlsbergfondet og under ledelse af K.G. Wingstrand og N.O. Preuss et projekt under betegnelsen "Faunistisk Kartotek." Et betydeligt antal fuglelokaliteter – især moser og søer – blev beskrevet, og i tilgift blev der indsamlet et stort materiale om en lang række arters udbredelse. Meget af dette materiale blev publiceret i *Feltornithologen* (FO). Men heller ikke i dette projekt var ledelse og økonomi i orden (se kapitlet side 197).

Feltornitologernes første udvalg

Faunistisk Kartotek blev dog for så vidt ført videre, idet det var udgangspunkt for og indgik i det store materiale, som Lorenz Ferdinand i årene 1965-1971 indsamlede i et frugtbart samarbejde med flere hundrede feltornitologer, og som blev til hans meget anerkendte analyser af de enkelte lokaliteters betydning for landets og Europas fuglebestande (Ferdinand 1971) og siden til hans noget omstridte disputats (Ferdinand 1980) (se kapitlerne side 109 og 197).

Da der i 1954 blev oprettet et Feltornithologisk Udvalg (FU), havde der allerede været afholdt nogle studiekredse i Ella Adelholts lejlighed i Skydebanegade. Senere blev der af FU under aftenskoleloven arrangeret en lang række studiekredse i Biologisk Samling i Brønshøj, hvor skiftende ledere, herunder også enkelte fagornitologer, deltog. Men nu er vi også langt fremme i 1960'erne.

Ella Adelholt (1902-1963) var en af de yderst få markante kvindeskikkelser i DOFT på den tid og indtog derfor i årtier en særstilling blandt de toneangivende mandlige kolleger i det københavnske

Fig. 2. Kasserer, frk. Ella Adelholt med død Sule på Hirschholmene i 1947. Foto: E. Adelholt.

ornitologiske jetset (Fig. 2). Hun var kasserer i Dansk Arbejdsmands Forbund og blev medlem af DOF allerede i 1941, men blev først kendt uden for en snæver kreds omkring 1950, da hun begyndte at arrangere fugleture og studiekredse for især foreningens yngre medlemmer.

Ella havde en stor kærlighed til fuglene og et stort ønske om at videregive denne kærlighed til andre. Hun havde en betydelig indsigt i den ornitologiske litteratur og fortalte på pædagogisk vis de unge hvor i bøgerne, de kunne finde svar på deres mange spørgsmål. Hun var en ivrig deltager både i DOFs ekskursioner og i ekskursioner hun selv eller andre arrangerede, og altid var hun en levende anfører (se f.eks. kapitlet side 307). Hendes gåpåmod var legendarisk, og hun havde en betydelig indsigt i fuglenes livsytringer og feltkendetegn, en viden hun meget villigt videregav til andre. Hun samlede ivrigt på avisclip og brystben. Ingen har vist overblik over de talrige fugleture, hun arrangerede, ofte for ganske få deltagere. Hun deltog gennem mere end 20 år i næsten alle foreningens møder og var ofte en entusiastisk spørger. Hun var

også yderst aktiv i forbindelse med etableringen af det feltornitologiske udvalg (se kapitlet side 206) og senere ved etableringen af Natur og Ungdom.

I 1962, da der var international ornitologkongres i Itaca, USA, deltog hun med stor entusiasme i møderne og blandede sig meget aktivt i diskussionerne. Muligvis var hun allerede da klar over sin helbredsmæssige situation. Hun døde i oktober året efter af en svulst i hjernen. Ella Adelholt blev aldrig medlem af DOFs bestyrelse; den første kvinde her blev Lise Halfstrøm, som indvalgte i 1966.

Da det på generalforsamlingen i januar 1953 blev foreslået, at der skulle afholdes studielejre, hvor man f.eks. skulle studere rovfugletrækket, udtalte foreningens formand dr. Vagn Holstein, at "fejlprocenten ved rovfuglebestemmelserne ville blive meget stor" (Løppenthin 1953). På bjerget troede man ikke rigtig på ideen. Ikke desto mindre gennemførtes foreningens første studielejre 22.-26. maj samme år i Præstø Fjord-området under ledelse af L. Ferdinand, J.A. Guildal, B. Løppenthin, B. Palm og E. Petersen (kun Guildal og Løppenthin var fagornitologer). Flere af de efterfølgende mange studielejre blev derimod ledet af unge kandidater eller biologistuderende med ornitologi som speciale (se kapitlet side 206).

Ideen til bogen *Jeg ser på fugle* (Nørrevang & Meyer 1959) blev født i Lorenz Ferdinands hjem i Skovlunde i forbindelse med en sammenkomst, hvor foruden værten deltog bl.a. Arne Nørrevang, Torben Meyer, Jan Dyck og N.O. Preuss. En lang række af bogens kapitler blev skrevet af fagornitologer. Dens betydning for især de unge fugleinteresserede blev meget stor. Bogen kom i flere oplag på tilsammen over 25000 eksemplarer og blev også oversat til flere sprog.

Brydningerne i DOF tager til

I årene efter Anden Verdenskrig opstod der et vist modsætningsforhold mellem foreningens bestyrelse og flere grupper af aktive feltornitologer, noget der bl.a. havde grund i en utilfredshed med, at bestyrelsen så gennem fingre med, at nogle medlemmer var aktive ægsamlere, samt at bestyrelsen i al almindelighed ikke havde føling med, hvad medlemmerne foretog sig på det feltornitologiske område. Selv om eftertiden undertiden har set det som en konflikt mellem akademikerne og amatørerne, var der mere tale om forskellige interessegrupperes markeringer over for bestyrelsesmedlemmerne. Bestyrelsen var kun meget lidt imødekommende over for andres forslag og ønskede vist slet ikke en folkelig forening.

En meget aktiv gruppe omkring grosserer C.A. Blume, kontorchef Th. Frølich og lærer Børge Palm, der i øvrigt betegnede sig selv som feltornitologer, opstod omkring et fælles ønske om at kortlægge trækfuglenes ankomst og bortrejse (se kapitlet side 188). Dels indsamlede gruppen systematisk informationer om trækrets forløb fra mange egne af landet, informationer der senere blev samlet og offentliggjort i dupliserede hæfter, og dels stod den for en betydelig ekskursionsvirksomhed. Det blev ligefrem anset som en ære at blive inviteret med på 'Blumeture'.

I forbindelse med bladet *Feltornithologens* fremkomst i 1959 udtalte Bernt Løppenthin på en generalforsamling, at bladet ikke havde nogen berettigelse, og at det ikke var registreret i de internationale tidsskriftsregistre. Muligvis som en reaktion herimod udtalte professor R. Spärck sig senere meget rosende om en lille beretning om fuglelivet ved Simested Å, idet han påpegede artiklens værdi i fredningspolitikken, noget FOs redaktion noterede sig med glæde.

En anden gruppe samledes om konservator Erik Petersen, læge Lorenz Ferdinand, assistent Ella Adelholt og dr. Holger Poulsen m.fl. Denne gruppe var nok så meget interesseret i at kortlægge fuglelokaliteter, men lagde sig dog hurtigt efter også at se på trækket, ikke mindst i forbindelse med studielejre placeret på strategisk gode træklokaliteter (se kapitlet side 206).

Amatørerne udforsker fugletrækket

Allerede fra midten af 1950erne var Feltornithologisk Udvalgs aktiviteter centreret omkring udforskningen af det synlige dagtræk af fugle gennem Danmark, der på det tidspunkt var dårlig kendt. Der blev arrangeret en række påske- og efterårslejre ved Blåvand, Skagen, Stignæs, Gedser og Gilbjerg hoved, hvor fugletrækket koncentreredes (Fig. 3). I 1954 stod Feltornithologisk Udvalg bag opstillingen af en stor helgolandsruse ved Aflandshage til fangst og ringmærkning af småfugle (Poulsen 1954). Der blev udarbejdet detaljerede rapporter om alle resultaterne, og man må sige at vores viden om fugletræk og de danske 'flaskehalse' i udpræget grad er de amatørers fortjeneste, der som sande pionerer deltog i dette arbejde (bl. a. Blume & Frølich 1946). Systematiske trækfugleobservationer og ringmærkning påbegyndtes ved Blåvand i 1963 (se kapitlet side 215).

Udforskningen af de danske træklokaliteter var i høj grad en aktivitet, der tiltrak de unge medlemmer, og den blev vel egentlig forløber for den senere udvikling af den meget brede interesse for

det synlige dagtræk blandt de nye generationer af feltornitologer. Det store engagement i trækobservationer blandt feltornitologerne udmøntede sig bl.a. i hede diskussioner for og imod Jørgen Rabøls teorier om fuglenes såkaldte modvindstræk, der i 1960erne blev ført med stort engagement i *Feltornithologen* (Rabøl 1961) og i DOFT (Rabøl 1967, 1968, Christensen & Jacobsen 1968).

Fra begyndelsen af halvtredserne var der røster fremme i DOF om en bedre repræsentation af provinsen, og i 1952 blev biologen Kaj Westerskov indvalgt i bestyrelsen som provinsmedlem. Allerede året efter rejste han dog til New Zealand og blev afløst af lærer Hjalmar Østergaard Kristensen. Der var stærk utilfredshed med, at foreningens møder kun blev afholdt i København, og ønsker om dels bedre provinsrepræsentation i bestyrelsen, dels foreningsfilialer uden for hovedstaden. I sidste halvdel af halvtredserne blev et jysk feltudvalg etableret, og det afholdt møder og studiekredse i Århus.

Revolten i 1960

I forbindelse med generalforsamlingen i januar 1960 tørnede grupperne sammen. Lorenz Ferdinand (1993) skriver: "Min gruppe fik bevidst provokerende udløst en konfrontation mellem den gamle bestyrelse og os andre." Det stod klart, at der nu måtte gøres noget. Den dynamiske professor R. Spärck optrådte som opmand, hvorefter der blev nedsat et lovudvalg: Niels Th. Rosenberg, Erik Petersen, Lorenz Ferdinand, Th. Frølich, C.A. Blume, Rasmus Reeh, Finn Salomonsen, E. Falkenberg Rasmussen og E. Tobiesen.

De nye love blev udarbejdet og vedtaget på en ekstraordinær generalforsamling 3. maj 1960. For at imødekomme de forskellige grupperingers krav om indflydelse blev bestyrelsen udvidet fra syv til 15 medlemmer. Finn Salomonsen fik dygtigt positioneret sig ind som ny formand. Ved samme lejlighed sikrede Ferdinand sig en bestyrelsespost. Samtidig skabtes der en lang række nye interne udvalg og grupper. Det var også slut med overbærenheden over for ægsamlerne i foreningen.

Som et resultat af revolten forøgedes de feltornitologiske, faglige og fuglebeskyttelsesmæssige aktiviteter meget betydeligt. Fra begyndelsen af 1970erne blev der efterhånden grundlagt lokalafdelinger mange steder i landet. Foreningens medlemsantal og politiske betydning steg samtidig markant.

Den øgede videnskabelighed i DOFs arbejde kulminerede foreløbigt med den første landsdækkende registrering af landets vigtigste natur- og

Fig. 3. I 1950'erne gennemførtes en række studielejre ved Blåvandshuk, hvor englænderen Ian Nisbeth (med teleskopet) deltog, og hvor stedets store potentiale som observationspost blev dokumenteret. Foto: Niels Otto Preuss.

fuglelokaliteter 1961-69 (Ferdinand 1971). Ca 400 frivillige fugletællere deltog. Her kunne man i høj grad rekruttere optællerne fra det feltornitologiske netværk, der var uddannet i forlængelse af 1950'ernes studielejre m.v. (se kapitlet side 197).

Zoologisk Museums ornitologiske afdeling var et vigtigt samlingspunkt for DOFere. Her blev et stigende antal mødeindkaldelser ('smørrebrøds-sedler') skrevet, her blev foreningens bibliotek passet, og her var der ofte en betydelig trafik af medlemmer, der ønskede rådgivning, eller som gerne ville se på litteratur eller på skindsamlingen. Mange af de besøgende kom også i deres egenskab af ringmærkere.

Da Ferdinand i 1971 blev formand for DOF, skete der en markant ændring i forholdet mellem DOF og ZM. Nogle af museets uddannede zoologer antydede, at Lorenz vist havde haft lidt for nemt ved at få antaget sit værk *Fuglene i landskabet* (Ferdinand 1980) som doktordisputats. Den temperamentsfulde formand svarede igen med højroret kritik af de "pedantiske og højrovede akademikere", og som følge heraf var der i

lange perioder en betydelig distance mellem DOF og ZM (se også kapitlet side 165).

Amatørerne specialiserer sig

I takt med udviklingen af en bred folkelig miljøbevidsthed og en dansk miljøbevægelse i 1970'erne fik DOFs faglige arbejde en markant naturpolitisk profil. Gennem det frivillige engagement kunne man som aktiv feltornitolog medvirke til at ændre og forbedre samfundets miljø- og fuglebeskyttelse.

I løbet af 1970'erne organiserede mange fagligt aktive amatører sig i løst organiserede faglige fællesskaber omkring studier af udvalgte fuglegrupper eller arter, f.eks. Storkegruppen, Rovfuglegruppen, Vadefuglegruppen, Måge-terngruppen, Sortspættegruppen, Oliefuglegruppen m.fl. Og ofte med fokus på trusler fra miljøgifte og biotopødelæggelser samt med det klare mål, at arbejdet skulle føre til en forbedret beskyttelse af fuglene og deres levesteder (se kapitlet side 226).

Efter *Større danske fuglelokaliteter* (Ferdinand 1971) var DOFs næste projekt Atlasprojektet, der påbegyndtes i 1971. Projektet blev styret fra Zoo-

logisk Museum, idet projektleder Tommy Dybbro havde sin daglige arbejdsplads her. Det var imidlertid gennem DOF, at projektet blev organiseret, og for første gang mobiliseredes frivillige medlemmer over en bred kam til at deltage i et videnskabeligt baseret projekt. Hele 750 medlemmer deltog som observatører, og de registrerede ynglefuglenes forekomst i 2100 atlaskvadrater (Dybbro 1976).

Det var et banebrydende projekt, og det første fremragende eksempel på hvilke betydelige feltornitologiske ressourcer, DOF kunne mobilisere. Projektet fik enorm betydning for DOF, og organiseringen med decentralt placerede regionale koordinatorer var en organisationsmodel for landsdækkende feltprojekter, som også senere er blevet anvendt med stor succes (se kapitlet side 197). Med atlasprojektet udvikledes en ny generation af feltornitologer, der gennem deltagelsen i projektet blev trænet i systematiske registreringer (Fig. 4). Atlasprojektet kan stadig tænde julelys i øjnene på mange nutidige foreningsmedlemmer, der husker det sammenhold og den pionérånd og faglige profilering af foreningen, det førte med sig. Noget som dengang var unikt, men som vi i dag nærmest betragter som en selvfølge.

Artslister, antal og initialer

På studielejrene og i *Jeg ser på fugle* havde de unge lært, at det var enhver seriøs feltornitologs pligt at noterer sine observationer af fugle i en notesbog. Det var det simpleste grundlag for en faglig registrering, og disse informationer ville vise sig værdifulde, når man senere skulle publicere sine resultater. For at indsamle og lagre disse mange fugleobservationer begyndte lokale rapportgrupper fra slutningen af 1960'erne at indsamle, bearbejde og trykke stencilerede rapporter, der rummede en systematisk gennemgang af alle de observationer, som landsdelens aktive feltornitologer havde gjort. Rapporterne dækkede ofte et halvår, f.eks. Sjælland 1. januar til 30. juni 1971. I starten var det kun enkelte feltornitologer, der bidrog, men flere og flere kom til. For nye fuglekiggere var rapporterne en fremragende kilde til viden om hvor de toneangivende feltornitologer så på fugle, og om hvilke tidspunkter der var bedst. Med tiden blev der forbundet en betydelig status med at have sit navn nævnt i forbindelse med så mange af de refererede fugleobservationer som muligt. Jo flere obs. man havde med, desto større et navn var man.

Ved et møde på Røsnæs i 1971 stiftedes en Landsrapportgruppe, der ønskede at nyttiggøre det efterhånden ganske betydelige observationsmateriale til at skabe viden om fuglenes forekomst og

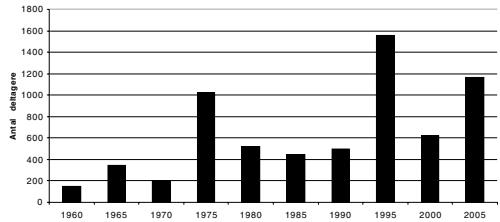

Fig. 4. Udviklingen i antal deltagere i DOF-projekter siden 1960 (opdateret fra Braae & Woolhead 1986).

udbredelse i Danmark. Den første rapport udkom samme år og dækkede året 1970. Det var et kæmpearbejde, der dengang udelukkende foregik manuelt. Men selv efter at PC'en dukkede op i 1980'erne, var det et tungt og træls arbejde, ikke mindst fordi mange lokalrapporter efterhånden udkom meget uregelmæssigt og med store forsinkelser.

Rapportgruppernes datamateriale blev af biolog Uffe Gjøl Sørensen sammenstillet til en status for Danmarks truede og sjældne ynglefugle 1976-81 (Sørensen 1995).

Elektronikken tager over

Med flere og flere aktive feltornitologers stadig stigende indsamlinger af data op gennem 1980'erne var de store datamængder efterhånden ved at være helt uoverskuelige. Et værktøj, der kunne sikre en ensartet indsamling og en smidig udveksling var påkrævet. Med PC'ens udbredelse efter 1985, og med de første primitive databaseprogrammer, opstod muligheden for elektronisk lagring af data blandt menigmand.

Blandt de første amatørbaserede fugleobservationsdatabaser var Kasper Thorups simple DOS-baserede database i ASCII-format, der anvendtes af københavnernes til indtastning af observationer til Fugle på Sjælland (FUPS). I Jylland udviklede Kim Biledgaard (Vejle) næsten samtidig en Windows-baseret Access-database, som var større og havde flere muligheder indbygget. Disse baser muliggjorde, at større mængder observationer kunne sammenstilles fra forskellige kilder og bearbejdes under ét. Bidrag skulle lagres på en diskette, og sendes med posten til en lokal koordinator, der indførte data i en amtlig database. Til at begynde med var databaserne udelukkende lokalt baserede, men

med atlasprojektet Fuglenes Danmark 1993-96 opstod der behov for, at data kunne samles centralt. Projektet krævede samtidig udvidet funktionalitet og standardiseret lokalitetsoprettelse. Det resulterede i en opdateret version af Kim Biledgaards program, der herefter var etableret som DOFbasen. For at sikre, at flest mulige observationer blev indtastet ved kilden, blev databasen uddelt gratis blandt feltornitologerne.

I 1990erne fortsatte den tekniske udvikling af databasemedier med raket fart, og samtidig fik internettet stadig større udbredelse blandt foreningens aktive feltornitologer. Det stod i 1998 klart, at fremtiden lå i en internetbaseret database, hvor udvekslingen af data kunne ske over internettet, og hvor samtidig nettets muligheder for visning af data kunne udnyttes. Derfor igangsattes dette år et udviklingsarbejde, der skulle skabe en 'levende' database, der både rummede data fra DOFs store feltprojekter og amatørernes mere tilfældige observationer. Samtidig skulle den sikre nem udveksling og bearbejdning af de store datamængder lokalt og centralt og i det hele taget sikre medlemmerne adgang til data. Men den skulle også levere kvalitetssikrede data til f.eks. Miljøministeriet og amterne.

Efter næsten to års beslutningsproces og yderligere halvandet års udviklingsarbejde udført af programmørerne Ejnar Dahl Jensen og Steen Brørling gik den banebrydende DOFbase 3 i luften i maj 2002. Blandt de helt store fordele ved det nye system var, at data nu kunne uploades direkte fra feltornitologens egen PC til den centrale database, samt at alle få sekunder efter kunne se de indtastede observationer på DOFbasens hjemmeside (www.dofbasen.dk).

Ved indledningen af jubilæumsåret er DOFbasen et af feltornitologernes vigtigste redskaber til udveksling af informationer om fugle i Danmark. Data anvendes af lokale rapportgrupper, i faglige projekter som f.eks. "Truede og Sjældne Ynglefugle", samt til lokal visning af aktuelle observationer på lokalafdelingernes hjemmesider. Der er nu omkring 1000 registrerede brugere, der dagligt indtaster ca 1000 observationer, og den centrale database rummer aktuelt ca 4 mio. observationer. Efterspørgslen efter information fra databasen blandt myndigheder og andre er stigende.

Feltornitologien som profession

Etableringen af Ornis Consult (OC) i 1986 (se kapitlet side 165) tilførte det fagornitologiske miljø i DOF en betydelig kompetence på et højt professionelt niveau. OCs konkurrencedygtighed var

imidlertid i høj grad baseret på, at firmaet kunne trække på en stor pulje af frivillige feltornitologer i DOF til udførelse af feltarbejdet. Bagsiden af medaljen var, at afstanden mellem de superprofessionelle konsulenter på Vesterbrogade i København og de frivillige feltornitologer i marken blev stadig større. Hertil kom, at OC i det stadig mere betændte miljøpolitiske klima i Danmark gennem 1990erne følte sig presset til at lægge større afstand til DOF.

OC bidrog til en fantastisk vidensudvikling inden for det danske fagornitologiske miljø. To eksempler: OC professionaliserede punkttaellingsprogrammet og tredoblede antallet af optællere. Og i et forbilledligt samarbejde med andre nordvesteuropæiske lande ledede OC udforskningen af havfuglebestandenes fordelingsmønstre i Nordsøen og Østersøen (Durinck et al. 1994, Skov et al. 1995). Mange feltornitologer deltog i feltarbejdet som observatører på skibe.

I DOFs sekretariat var det fagornitologiske miljø til gengæld relativt svagt. Bortset fra tidvise ad hoc-stillinger, der blev oprettet i forbindelse med afviklingen af større faunistiske projekter, var der frem til 1992 kun en enkelt biologstilling i DOF (fredningskonsulenten, fra 1991 Knud Flensted).

Da DOF i 1992 besluttede at påbegynde et nyt atlasprojekt, Fuglenes Danmark, fik man gennem støtte fra Aage V. Jensens Fonde råd til ansættelse af yderligere en biolog (Michael Grell), der herefter fungerede som videnskabelig medarbejder. Dette projekt afløstes i 1999 af overvågningsprojektet for Danmarks Truede og Sjældne Ynglefugle (DATSY).

I 2002 stod DOFs fugleovervågning ved en skillevej. DATSY-projektet var ved at udløbe, og samtidig havde Miljøministeriet standset sin støtte til punkttaellingsprogrammet. DOF besluttede at udforme en samlet strategi for foreningens fugleovervågning. Med udgangspunkt i en strategisk overvågning af Danmarks fuglearter, deres levesteder og de bedste fuglelokaliteter ønskede DOF at skabe det hidtil bedst mulige overblik over fuglelivets status og udvikling. Strategien skulle udmøntes gennem en videreførelse af Punkttaellingsprogrammet og DATSY-projektet samt iværksættelse af et nyt Caretakerprojekt rettet mod overvågning af landets 200 bedste fuglelokaliteter. Strategiens hovedelementer var sådan set allerede udviklet 16 år tidligere, da en gruppe fagornitologer udarbejdede den ambitiøse rapport *Dansk Ornitologisk fugleovervågning - status og fremtidigt program* (Braae & Woolhead 1986). Dengang lykkedes det imidlertid ikke at få økonomi til at gennemføre

planen. Det var derfor en stor glæde for DOF, at Aage V. Jensens Fonde generøst besluttede at yde den økonomisk støtte, der gjorde det muligt at realisere den nye plan. Herefter kunne DOF sætte den hidtil mest ambitiøse overvågning af Danmarks fugle (se kapitlet side 197). Mere end 1100 frivillige deltager i disse år som observatører i udførelsen af de tre projekter (Fig. 4).

Donationen medførte ansættelse af en projektkoordinator til Punktællingsprogrammet (biolog Henning Heldbjerg), en IT-biolog (Timme Nyegaard) og en projektkoordinator for Caretakerprojektet (biolog, ph.d. Thomas Vikstrøm). Herefter etableredes der i 2003 en Naturfaglig Afdeling i DOF (DNA) bestående af de nu i alt fem biologer samt en studentermedhjælp.

En række frivillige og foreningspolitikere var noget skeptiske over for den stigende professionalisering i DOF. Det kom mest til udtryk på de indre linier og f.eks. i det rebelske københavnske lokalblad Pica (f.eks. Jaru 1992). Kritikerne havde den opfattelse, at de feltornitologiske aktiviteter blev stadig mere centralt styret, på trods af at beslutningerne – som tidligere – blev truffet af hovedbestyrelsen og foreningens repræsentantskab. Ifølge denne gruppes talsmænd led det frivillige element og den aktivistiske stil under den stigende professionalisering, der førte til et øget antal ansatte i sekretariatet. Samtidig opstod der nye brydninger mellem den kraftigt voksende gruppe af raritetsjægerne og 'traditionalisterne' – sidstnævnte med naturpolitik, målrettede overvågningsprojekter og profilering af foreningen som hovedprioriteter. Det er dog foreløbig lykkedes for hovedbestyrelsen at balancere de forskellige interessegrupper og dermed at bevare DOF som en rummelig forening, der samler alle typer danske ornitologer.

Feltornitologien i videnssamfundet

Drivkraften bag DOFs indtræden i informations-samfundet var de yngre generationer, især en gruppe hit-interesserede unge feltornitologer. De udnyttede dygtigt informationsteknologien til at organisere og understøtte deres netværk, og til informationsudveksling (Christensen & Fellah 2004). Tidligere havde en snæver og eksklusiv personkreds delt informationer om rariteter via telefonen – i 1980'erne i særlig grad personificeret ved Klaus Malling Olsen og Jørgen Munck Pedersen ('Munken'). Mange af de unge følte sig forbigået, idet de gamle tilsyneladende ikke var interesserede i at lukke op for en bredere kreds (Liep 1996a, b).

I februar 1991 startede Fuglelinien v. Rolf Christensen ('ROC'), Troels Ortved, Sebastian Klein og

Mads Jensen Bunch. Her kunne fugleobservatører indtales til en telefonbåndoptager. ROC skrev: "Jeg lavede første indtaling om en Sortkrage, som jeg havde set i Fælledparken ... og samme dag en Rørdrum i Sønder sø (den syntes jeg var en stor sjældenhed, dengang) og så ringede jeg til Sebastian og sagde, at han skulle ringe til fuglelinien og høre, hvad der var..." (R. Christensen pers. medd.). Systemet fungerede ved, at man først på aftenen gennemgik dagens indtalte observationer, hvorefter interesserede kunne ringe til et andet nummer og aflytte et sammendrag på en telefonbåndoptager. Fuglelinien virkede frem til 2003, hvor et nyt SMS-baseret fuglemeldesystem baseret på mobiltelefoni endegyldigt udkonkurrerede den.

Mobiltelefonernes bippen

Når man i dag ankommer til en af de populære fuglelokaliteter, hvor aktive feltornitologer og hitjægere samles – typisk på trækstederne – går der næppe mange sekunder før fuglenes trækald overdøves af mobiltelefonernes bippen iblandet mærkværdige ringetoner.

Fænomenet startede i England og Holland, hvor sms-tjenester allerede i en årrække havde fungeret i privat regi som service til hitjægerne. Der opstod derfor hos unge danske hitjægere et ønske om noget tilsvarende her i landet. Systemet fungerer ved, at man sender en SMS til en central server, hvorfra den straks videresendes til alle de mobiltelefoner, som er tilmeldt systemet. Herved får man med det samme oplyst, hvor og hvornår en sjælden fugl er set, så man kan "rykke på den" (dvs. transportere sig til lokaliteten for selv at se fuglen). For hitjægerne er dette systems fleksibilitet og hurtighed uovertruffen (se Boks 1).

Det første primitive system afprøvedes under felttræffet "Operation Sydlangeland" i august 1999, hvor to feltornitologer stillede sig selv og deres PC'er til rådighed som modtagercentraler og sms-server. Rolf Christensen (pers. medd., Fig. 5) fortæller: "Vi tilmeldte alle deltageres mobiltelefoner på en liste til disse to PC'er, og hvad der så blev ringet ind, blev meldt ud til deltagerne på Sydlangeland." Det var en succes, og allerede et par måneder senere blev et lignende system testet under efterårstræffet "Operation Hanstholm". ROC fortsætter: "Under Hanstholmtræffet mailedes ud til alle tilmeldte mobiler, men fra Lars Lindgrens private lommetelefon i stor størrelse – en Nokia Kommunikator. Man skulle ringe eller SMS'e til ham, så mailede han ud på listen." På baggrund af disse to forsøg etablerede ROC med IT-teknisk bistand fra Ejnar Dahl Jensen det landsdækkende

Irania Birdcall, der kørte 1999-2002 med ca 500 tilmeldte feltornitologer. Det lukkede, fordi man ikke længere kunne modtage SMS fra teleselskabernes mailinglister uden at der skulle penge på bordet.

En frivillig gruppe i DOF med bl.a. hovedbestyrelsesmedlem Lennart Pedersen udviklede i oktober 2002 Irania Birdcalls afløser under navnet DOFcall. Teknisk fungerer dette fuldstændig som forgængeren, men denne gang styres systemet fra

Arkivfoto

Boks 1

Rariteter som drift

Hitjægerne (engelsk: twitchers, egl. en person, der spjætter!) er en særlig gruppe feltornitologer, hvis fugleinteresse udmønter sig i en slags trofæjagt. Jo flere sjældne arter ('hits') man opdager og melder ud, og jo flere arter man har observeret i Danmark ('DK-listen'), des højere status har man i denne sub-kultur (Liep 2001, 1996a). Hitjægerne udvikler deres eget netværk uden for det professionelle, hvor de dyrker fugleinteressen og fugleglæden med det primære formål end at indsamle arter til deres DK-liste, og hvor der er skarp konkurrence om at have den længste artsliste. Interessen for rariteter voksede langsomt i 1980'erne og udviklede sig særlig voldsomt i 1990'erne, fordi de nye tek-

nologier pludselig gjorde informationsstrømmen til allemandseje. De fleste har lagt listerne ud på www.netfugl.dk, så de kan følge med i, hvor konkurrenterne står. Feltornitologer, der arbejder mere systematisk og målrettet med hel- eller halvvidenskabelige undersøgelser og optællingsprojekter, oplever gerne hitjægerne som useriøse, fordi denne gruppes engagement ligger i at skaffe flere arter til deres egne personlige lister, mens interessen for fuglenes liv og for fuglebeskyttelse og naturpolitik er nedprioriteret. Hitjægernes største interesser i DOF er (i prioriteret rækkefølge): DOFcall, Netfugl.dk, Sjældenhedsudvalget, *Fugle i felten* og DOFbasen.

en server i DOF. Tjenesten, www.dofcall.dk, blev hurtigt adopteret af feltornitologerne og er i dag den eneste af sin art på det danske marked, med ca 500 tilmeldte brugere (december 2005).

Hanstholmtræffet blev i øvrigt så stor en succes, at der siden da årligt er afholdt feltræf, startende med Blåvand efteråret 2000. Organisator er det Feltornitologiske Udvalg. I modsætning til studielejrene i 'gamle dage' er tidens feltræf domineret af feltbestemmelse af rariteter, og al aktivitet er centreret om at opdage og identificere så mange sjældne fugle som muligt under den uges tid, træffet varer (se kapitlet side 206).

Virtuelle fugle

I løbet af 1990erne er en sand underskov af fuglehjemmesider vokset op – ofte på privat initiativ. Hver lokalafdeling har i dag en aktiv hjemmeside, der dækker de gamle amter, og desuden findes en lang række hjemmesider for mindre geografiske områder, særlige lokaliteter eller blot som private feltornitologers egne udstillingsvinduer.

En af de mest populære blandt nutidens feltornitologer er www.netfugl.dk, der gik i luften i 2000 med københavnske Andreas Bruun Kristensen som

bagmand. Den informerer om sjældne fugleobservationer i hele landet og inkluderer en visning af alle de sms-beskeder, der udsendes på DOFcall. Herudover er der et omfattende fotoarkiv samt brugerprofiler med personlige artslistes, en database over de af Sjældenhedsudvalget godkendte sjældenheder samt et vidtforegnet debatforum om diverse emner relateret til ornitologi og DOF m.m. I dag virker netfugl.dk i nært samarbejde med DOF og bestyres primært af sønderjyske Morten Bentzon Hansen og københavnske Jens Søgaard Hansen.

Presset fra den innovative udvikling, der igangsattes af de frivillige, førte gradvis til, at også DOFs sekretariat professionaliserede IT-udviklingen som et naturligt led i foreningens tilpasning til informationssamfundet. Det gælder udviklingen af foreningens egen hjemmeside www.dof.dk, men også serviceorienterede tiltag som DOFbasen og DOFcall.

En slags konklusion...

Gennem det sidste halve århundrede er nogle af foreningens mest markante resultater skabt gennem et frugtbart samarbejde mellem amatører

Fig. 5. Den kreative og rebelske hitjæger Rolf Christensen stod fadder til det første danske sms-baserede fuglemeldesystem og har optrådt som 'konge' af Skagen siden tilflytningen i 1991. Foto: Bo Tureby.

og professionelle. Foreningens virksomhed var i de første halvt hundrede år stærkt præget af folk med en akademisk baggrund – og stramt styret af en elitær hovedbestyrelse. 1960ernes brydningstid medførte et opgør med denne tradition. Med baggrund i et miljøpolitisk engagement søsatte amatører, studerende og andre unge en lang række faglige aktiviteter, eksempelvis fuglestationerne og punkttaellingerne (se kapitlerne side 215 og 226). Den enorme vidensbase, som DOF ved hjælp af frivillige kræfter siden har opbygget, udgør i dag fundamentet i DOFs vidensbaserede naturpolitik og har givet DOF en faglig ballast, der savnes i de andre store, grønne foreninger.

Amatørerne har i flere omgange været drivkraften bag udviklingsmæssige spring i DOFs historie, senest med revolutionen inden for brug af IT-teknologi til at netværke og udveksle informationer om fugle. Feltornitologer med omfattende kendskab til artsbestemmelse og optællingsmetoder har været og er fortsat et fantastisk aktiv for DOF. Der har formentlig aldrig været så mange medlemmer med et så omfattende arts-kendskab, som der er nu. Det er afgørende for foreningens identitet, at dette potentiale forløses til nytte for fuglebeskyttelsen og til glæde for medlemmerne. En fremadrettet strategi for DOFs feltornitologiske arbejde vil kunne sikre, at DOF også fremover skaber nye, epokegørende milepæle. Derfor skal DOF udfordre og udvikle de aktive feltornitologer ved at inddrage dem i meningsfyldte aktiviteter i frugtbart samarbejde med fagornitologerne både inden for og uden for foreningen.

Referencer

- Blume, C.A. & T. Frølich 1946: En plan for en undersøgelse af rovfugletrækket over Danmark med beretning om undersøgelserne over forårstrækket 1946. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 40: 243-256.
- Braae, L. & J. Woolhead 1986: Dansk Ornitologisk fugleovervågning – status og fremtidigt program. – Dansk Ornitologisk Forening.
- Christensen, M.R. & F. Fellah 2004: Smart mobs: IKT-støttet mobilisering. – Masters afhandling, Institut for kommunikation, journalistik og datalogi, Roskilde Universitetscenter.
- Christensen, N.H. & J.R. Jacobsen 1968: "Headwind migration." – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 62: 153-159.
- Durinck, J., H. Skov, F.P. Jensen & S. Pihl 1994: Important marine areas for wintering birds in the Baltic Sea. – Orn. Consult report, EU DG XI research contract no. 2242/90-09-01.
- Dybbro, T. 1976: De danske ynglefugles udbredelse. – Dansk Ornitologisk Forening.
- Ferdinand, L. 1971: Større danske fuglelokaliteter. – Dansk Ornithologisk Forening.
- Ferdinand, L. 1980: Fuglene i landskabet. – Dansk Ornithologisk Forening.
- Ferdinand, L. 1993: Natur, fugle og fuglefolk. – Rhodos, København.
- Frølich, T. 1981: Dansk Ornithologisk Forenings historie gennem 75 år. – Fugle 1(4): 10-19.
- Hansen, M.M. Fuglelinien i Grell, M.B. & M. Nielsen 1999: Feltornitologisk symposium på Mandø. – Dansk Ornithologisk Forening.
- Jaru, E.V. 1992: Den sorte storks *Ciconia nigra* udbredelse og ynglebologi på Hesselø. – Pica 4: 27.
- Jespersen, P. 1937: Plan for en undersøgelse over forskellige fuglearters udbredelse og forekomst her i landet. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 31: 80-87.
- Jespersen, P. 1939: Et Kartotek over ornithologiske iagttagelser (Dansk Zootopografisk Undersøgelse). – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 33: 90-92.
- Jørgensen, H.E. 1989: Danmarks rovfugle – en statusoversigt. – Frederikshus.
- Liep, J. 1996a: Luftbåren Kula. Danske feltornitologers tilegnelse af fugle. – Tidsskriftet Antropologi 33: 5-17.
- Liep, J. 1996b: Når antropologien møder ornithologien. – Pica 8: 24-27.
- Liep, J. 2001: Airborn Kula. The appropriation of birds by Danish ornithologists. – Anthropology today 17: 10-15.
- Løppenthin, B. 1946: Fortegnelse over Danmarks Fugle. – Dansk Ornithologisk Forening.
- Løppenthin, B. 1953: Generalforsamling. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 47: IX-XII.
- Løppenthin, B. 1956: Rettelser og tilføjelser til Fortegnelse over Danmarks Fugle. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 50: 234-245.
- Løppenthin, B. 1967: Danske ynglefugle i fortid og nutid. – Odense Universitetsforlag.
- Meltofte, H. 2006: Ornitologi med jagtgevær og ægsamlerkasse. – Fugle og Natur 26(3): 20-21.
- Moesgaard, L. 1928: Bidrag til *Regulus*-arternes biologi og morfologi. – Danske Fugle 2: 178-188.
- Nørrevang, A. & T.J. Meyer (red.) 1959: Jeg ser på fugle. – Politiken, København.
- Olsen, K.M. 1992: Danmarks Fugle - en oversigt. – Dansk Ornithologisk Forening.
- Poulsen, H. 1955: Foreningens feltornithologiske arbejde i 1954. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 49: 182-185.
- Rabøl, J. 1961: Fugletræk og Vinden. – Feltornithologen 3: 4-5.
- Rabøl, J. 1967: Visual diurnal migratory movements. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 61: 73-99.
- Rabøl, J. 1968: Headwind-migration. Answer. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 62: 160-165.
- Salomonsen, F. 1956: Dansk Ornithologisk Forenings oprindelse og udvikling. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 50: 253-256.
- Skov, H., J. Durinck, M.F. Leopold & M.L. Tasker 1995: Important bird areas for seabirds in the North Sea. – Birdlife International, Cambridge.
- Sørensen, U.G. 1995: Danmarks truede og sjældne ynglefugle 1976-81. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 89: 1-48.
- Wittrup-Jensen, C.J. 1937: To Aars ornithologiske Iagttagelser fra Sydlyn, og: Bemærkninger om Fuglesangen ved Vormark Møllegaard. – Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 31: 1-32.